

## МОВОЗНАВСТВО

### АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ

УДК 81+316.77(075.8

**Коваленко Т. В.,**  
спеціаліст вищої категорії, викладач,  
комунальний вищий навчальний заклад “Жовтоводський педагогічний коледж”  
Дніпропетровської обласної ради  
milavit7@ukr.net

### РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У СУЧАСНИХ МІЖКУЛЬТУРНИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ

#### Анотація

У статті проаналізовано роль та функції української мови у міжкультурній комунікації сучасного світу.

**Ключові слова:** міжкультурна комунікація, діалог культур, мовна взаємодія.

#### Summary

The paper analyses the role and functions of the Ukrainian language in the intercultural communication of the modern world.

**Key words:** intercultural communication, dialogue of cultures, linguistic interaction.

**Постановка проблеми.** Сучасний світ пронизаний інтеграційними процесами. Однак, незважаючи на протиріччя і конфлікти, він характеризується цілісністю та взаємозв'язками, відкритістю до діалогу й прозорістю у розгортанні внутрішніх і зовнішніх процесів, толерантністю у сприйнятті інших народів і культур та діалогічним способом життя.

**Аналіз основних досліджень та публікацій.** Проблема формування міжкультурної комунікації перебуває у фокусі уваги як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Її вирішенню присвячені праці Ф. Бацевича, Є. Верещагіна, З. Гасанова, П. Донця, В. Заслуженюк, В. Костомарова, С. Кучеряна, В. Манакіна, К. Мацика, В. Мірошніченка, І. М'язова, О. Жорнової, С. Ніето, Т. Рюлькера та ін. Проте роль української мови у сучасних комунікаційних процесах вивчена недостатньо і потребує подальшого дослідження.

**Мета статті** полягає у розкритті змісту поняття “міжкультурна комунікація”, визначенню місця та ролі української мови у комунікаційних процесах сучасного глобалізованого світу.

Україна все впевненіше входить у світове співтовариство, стає активним фінансовим, торговельним, промисловим та науковим партнером. Швидкі темпи інтернаціоналізації економіки, її глобалізація, нові електронні засоби комунікації стали поштовхом до потужного розширення міжнародних контактів, виникнення великої кількості спільних підприємств, тісної взаємодії представників ділових кіл різних країн та континентів [5, 261].

Проте, у контексті комунікації, міжкультурного діалогу розмаїття мов не лише не виключає, але й потребує зміцнення духу і простору функціонування рідної мови. Вивчаючи рідну мову людина одночасно засвоює категорії, якими користується її народ і її культура. Як член спільноти вона формує своє бачення світу не на основі самостійного опрацювання своїх переживань, а у рамках закріпленого в поняттях мови досвіду її мовних предків. Людина виростає в середовищі рідної мови, “зростається” з нею: вміння говорити рідною мовою стає для людини таким же природним явищем, як уміння дихати, ходити, їсти. Людина стає співносієм мови.

Серед усіх можливих засобів комунікації, які створило людство, основною є мова, для якої комунікативна функція визначальна. Тому в центрі уваги міжкультурної комунікації також завжди перебуває мова, в якій віддзеркалюються ключові особливості людської особистості та всієї національно-культурної спільноти.

Мова є знаковою системою, засобом спілкування і мислення, способом пізнання світу, збереження і передачі інформації. Тому знання мов і їхнє практичне використання говорить про культуру особистості.

Як універсальний засіб міжлюдської комунікації, засіб спілкування, мова виконує освітню, розвивальну, гуманістично-виховну, людинотворчу функцію. Завдяки мові здійснюється формування людини як особистості, а через оволодіння розмаїттям мов – сприйняття нею інших як собі рівних особистостей. Мова, таким чином, об’єднує людей, а разом з ними – об’єднує народи, допомагаючи їм розпізнати себе як однакових і одночасно як індивідуальних, особливих. Таїнство людинотворчої й об’єднальної функції мови полягає в тому, що її лексичний склад містить у собі загальне – своєрідне відлуння “духу людства”, а також особливе – відлуння “духу народу”, мовою якого вона є. Єдність двох субстанцій якраз і створює ту унікальну можливість ідентифікації себе з людством і одночасно із своїм власним народом, можливість розуміння іншого народу як рівнозначного представника людства, налагодження діалогу, а вслід за ним – взаємодії, співробітництва. Світовий досвід засвідчує, що в основі духовного єднання людей у певну спільноту лежить насамперед мова [6, 108].

Мова виконує такі функції:

інтегруючу – об’єднує людей, створює в них відчуття групової єдності, групової ідентичності і, отже, сприяє перетворенню населення в суспільство;

організуючу – виступає засобом планування, мобілізації зусиль, адекватної передачі волі від одних структур суспільства до інших;

регулюючу – забезпечує здатність підтримувати і відтворювати високу інтенсивність внутрішніх зв’язків, якими поширюються інтелектуальні й моральні імпульси, що пронизують суспільство.

Ці функції мова найуспішніше поєднує тільки тоді, коли вона витворена даним суспільством, пристосована саме до його менталітету, до його умов існування, і стала спільним надбанням для всіх його членів. Духовна суть об'єднує всі мови всіх народів, хоча звукова й знакова відмінність між ними очевидна. Якби було інакше, жодних можливостей порозуміння між різномовними індивідами й народами не було б. Оскільки непорозуміння все ж існують і доволі значні, спосіб спілкування полягає не в переході до режиму одномовності, а навпаки – до багатомовності, адже саме вона допомагає побачити й відкрити безмежні обшири духовного як загального, побачити загальне як духовно різноманітне; врешті – допомагає перейти в єдине духовне загальне.

Українська мова є рідною мовою українців, які проживають на території нашої держави та поза межами України.

Українська мова за кількістю її носіїв посідає, відповідно до різних джерел, 25-те місце. Вона є також третьою за поширеністю серед слов'янських мов. За різними оцінками, загалом у світі українською мовою говорять до 45 мільйонів осіб, вона входить до другої десятки найпоширеніших мов світу.

Мова – це ментальний феномен, що виступає безумовним стрижнем комунікації. У мові закодовані знання людини, її уявлення про світ у цілому, її індивідуальний життєвий досвід, цілісна картина світу, соціуму [3, 21]. Не викликає сумніву, що саме в національній мові (особливо в народній творчості) відбиваються культурні, моральні та естетичні цінності соціуму. Без володіння інформацією про ці цінності та базові уявлення, що утворюють концептуальну картину світу співрозмовника, неможливе розуміння тексту як комплексу вербальної і невербальної інформації, незважаючи на знання семантики мовних одиниць, складових тексту.

У зв'язку з глобалізаційними процесами сучасного світу, з розширенням сфери спілкування між народами виникає потреба в налагодженні міжнародних контактів, що передбачає не тільки долання мовного бар'єру, але і формування готовності до міжнародного діалогу, розуміння культурної самобутності інших людей, визнання правомірності іншого бачення реальності і оволодіння новою концептуальною картиною світу, що уможливорює розуміння соціальної дійсності й культури. Зрозуміло, що в міжнаціональній комунікації діють загальні закони спілкування. Перш ніж приступати до спілкування, ми дивимося на потенційного співрозмовника, намагаємося визначити, про що ми зможемо з ним говорити, а також наскільки широко може бути наша розмова. Усі ці питання виникають і в процесі міжкультурної комунікації.

Комунікація буде ефективною тоді, коли адресант правильно закодує інформацію і відправить її, а адресант отримає інформацію, правильно її розкодує і зрозуміє [1, 302].

Успіх мовної взаємодії між представниками різних культур багато в чому визначений не логічною аргументацією, а ступенем взаємної симпатії та довіри. У результаті вже першого знайомства складається психологічна установка, у рамках якої відбувається все подальше спілкування. Різні люди становлять різний інтерес як партнери по спілкуванню. У різних культурах існують різні критерії вибору партнерів по спілкуванню. Адже не можна не погодитися, що такі характеристики як стать, вік, заняття, освіта, статус, влада, талант і краса можуть приваблювати чи відштовхувати. Причому культура впливає і на вибір теми спілкування, на ступінь його відвертості. Те, що одні культури вважають правильним (розмову про релігію, політику, расові відносини, секс), інші – аморальним. Кожна людина має своє коло проблем і своє коло людей, з якими вона може їх обговорювати. Фінансові питання, наприклад, вона воліє обговорювати з батьками, сексуальні проблеми – тільки з друзями. Таким чином, можна говорити про систему переваг за трьома параметрами: вибір партнера, вибір теми, а також ступінь відвертості спілкування.

Звернення до міжкультурної комунікації як домінантної реалії сучасного світу є актуальною проблемою сьогодення і потребує з'ясування низки питань, пов'язаних із загальними теоретичними аспектами, а саме через розкриття змісту міжкультурної комунікації у контексті діалогу культур.

Міжнародна комунікація – це обмін інформацією між людьми з різних національних, регіональних культур.

Міжнародна комунікація – це взаємодія культур, за якої вони вступають у діалог, де відбувається їх актуалізація, внаслідок чого виявляється загальнолюдське і специфічне кожної культури як системи. Термін “міжкультурна комунікація” певною мірою співвідноситься з поняттям “діалог культур”. Найбільш вичерпний аналіз цього явища подано в працях В. Біблера, який наголошує на формуванні нового спільного соціуму культури – особливої соціальності, форми вільного спілкування людей у силовому полі культури [2, 31].

Діалог (від грецького *dialogos* – розмова, бесіда) як феномен культури і форма комунікації – достатньо багатогранне явище, яке трактується як розмова, переговори, вільний обмін думками між двома особами; як функціональний різновид мови; як спосіб зображення характерів персонажів і розвитку сюжетів літературного твору; як спосіб існування особистості тощо.

Міжкультурна комунікація може розглядатися у різних аспектах:

- за певних умов може ототожнюватися зі змістом поняття “діалог культур” як чинник соціальної комунікації;

- може бути соціокультурним механізмом стабілізації культурної комунікації, орієнтованої на активізацію інтегрованих процесів духовного і матеріального життя суспільства.

Зміст поняття “діалог культур” розкривається в культурно-історичній взаємодії етносів, спрямовані на співдружність і згоду між ними. Причому як чинник соціальної комунікації вона засвідчує різноманітність історичних форм у розв’язуванні територіальних, економічних чи політичних суперечностей між народними (військовим шляхом, періодичними локальними конфліктами ще методом переговорів). Зауважимо, що саме метод переговорів можна розглядати як варіант вияву діалогу культур при розв’язанні міжетнічних конфліктів, адже порозуміння і взаєморозуміння стабілізують суспільні процеси, створюють умови для розвитку культурних чинників регламентації комунікативної взаємодії.

Одним із чинників, які розкривають характерні ознаки діалогу культур, є культурно-комунікативна сумісність, що виражає соціокультуру спрямованість спільної діяльності людей у їхньому прагненні досягти згоди і забезпечується відповідною базою дискурсу; ціннісно нормативна орієнтація, загальноприйняті естетичні норми поведінки, суспільна оцінка соціокультурного досвіду народу, суспільність духовних спрямувань щодо здійснення діалогу [4, 92].

Міжкультурна комунікація – це галузь соціальної реальності, змістом якої є процес взаємодії культур. Вона має багатоаспектний характер, що розкриває її інтегративну природу, і базується на інтеграції трьох найважливіших складових: мови, що відображає культуру народу, культуру, що передає особливості суспільно-історичних умов, особистості, яка формується у ході освітньої соціальної діяльності.

**Висновки.** Отже, інтеграційні процеси, які пронизують сучасний світ, створюють об’єктивні передумови для поглиблення контактів між народами, розширення горизонтів співробітництва, а відповідно й вимагають створення адекватних механізмів для діалогу культур, поглибленого розуміння народами одне одного, толерантного сприйняття відмінностей, подолання суперечностей та локальних конфліктів, що інколи виникають.

У контексті комунікації, міжкультурного діалогу розмаїття мов не лише не виключає, але й потребує зміцнення духу і простору функціонування рідної мови. Вивчаючи рідну мову людина одночасно засвоює категорії, якими користується її народ і її культура. Як член спільноти вона формує своє бачення світу не на основі самотійного опрацювання своїх переживань, а в рамках закріпленого в поняттях мови досвіду її мовних предків.

Рідна мова є основою існування спільноти, це ланцюг, що поєднує нинішнє покоління з минулими і майбутніми, єднає людей у просторі. У

живій мові процес “світотворення”, “омовлення” світу не припиняється: кожне покоління робить до нього свій внесок, залишає у ньому сліди свого перебування на світі. Оволодіваючи рідною мовою, людина тим самим засвоює і закріплює в ній уявлення про світ, ставлення до нього, способи мислення і дії, ідентифікує себе з власною культурою, з позицій якої ведеться діалог з іншою культурою. Досвід показує, що народ, який втрачає рідну мову, від міжкультурного діалогу поступово віддаляється (відходить) і навпаки, народ, який утверджує свою мову у мовному розмаїтті цивілізації, втягується в цей діалог все більш поважно та інтенсивно.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови : навч. посібник / Н. Д. Бабич. – Львів : Світ, 2003. – 432 с.
2. Библер В. С. Культура. Диалог культур (опыт определения) / В. С. Библер // Вопросы философии. – 1989. – № 6. – С. 31–43.
3. Демериева Ю. Ю. Научно-художественная концепция диалога культур / Ю. Ю. Демериева // Язык и культура : материалы первой междунар. конф. – К. : Упр. ин-т междунар. отношений при Киевс. ун-те им. Т. Шевченко, 1992. – С. 20–25.
4. Козак А. В. Міжкультурна комунікація в контексті діалогу / А. В. Козак // Наукові записки. – Луцьк, 2015. – С. 94–99.
5. Потапенко Л. В. Професійно-орієнтоване навчання іноземної мови студентів нелінгвістичних спеціальностей / Л. В. Потапенко // Наукові записки. Серія “Філологічна”. – Острог : Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2013. – Вип. 38. – С. 261–263.
6. Скубашевська Т. Розвиток мовних стратегій та їх роль у зміцненні міжкультурного діалогу / Т. Скубашевська // Мультиверсум. Філософський альманах. Випуск 42. – Київ. – С. 108–116.

**Стаття надійшла до редакції 4 листопада 2017 року**